

מ י ם ח י ם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ה').

הלכות המצוות בזוּפֶּלֶת גליון 217 מנחם אב תשע"ג

ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דילר שליט"א – רב ביהכ"נ "דברי שיר" ב"ב

לע"נ מו"ח,

הגה"צ רבי מאיר אפרים בן הרב מיכאל שלום וינקלר זצ"ל, נלב"ע י"ב באדר תשע"ג

מהלכות תפילת הדרך

מהו שיעור הדרך

אומר תפילת הדרך בשם ומלכות כשנוסע שיעור דרך של פרסה מחוץ לעיר (שו"ע או"ח סי' ק"י ס"ז), ולכתחילה יאמר אותה בפרסה ראשונה (הפמ"ג שם). ושיעור פרסה לחומרא הוא כארבעת אלפים ושש מאות מטר. שכח לאומרה בתחילת הנסיעה יכול לאומרה כל זמן שעדיין לא הגיע תוך פרסה הסמוכה לעיר (שו"ע שם).

תפילת הדרך בזמננו

בזמננו כשנוסעים מעיר לעיר במכונית ומצויות תאונות דרכים ר"ל, כל הדרכים הן בחזקת סכנה, ויש לברך תפילת הדרך אף בפחות מפרסה, וגם בנסיעה קצרה אם הוא נוסע מחוץ לעיר ואפילו הוא סמוך לעיר אחרת תוך פרסה, וכן נהג מרן ה"חזון איש" זצ"ל למעשה, וכן נוהג הגר"נ קרליץ שליט"א שמיד כאשר יוצא לכביש גאה אומר תפילת הדרך. ומ"מ כשנוסע בתוך העיר, והעיר גדולה מסתברא שלא יברך הגם שהוא מקום סכנה כידוע, כיון שתקנת חז"ל היה "בדרך", ודרך הוא דוקא שיוצא מן העיר ("חוט שני" רבית, עמ' קמ"ז).

כמה פעמים ביום

אומרים אותה פעם אחת ביום, אפילו נכנס לתוך העיר באמצע לנח, כל שלא הסיח דעתו להמשיך ולנסוע (שו"ע שם ס"ה). ולכן נהג מונית שאמר תפילת הדרך בבוקר, ושוב חזר לעירו, ואחרי"צ נסע למקום אחר, אפילו לא ידע מזה בבוקר, אינו צריך לומר תפילת הדרך פעם שניה משום שדעתו כל הזמן לנסוע אם יזמינוהו (הגר"ש אלישיב זצ"ל).

וכן אם נוסע יותר מיום אחד, אם לן בלילה, באושפיזא בדרך קבע, יאמרוהו בבוקר עם ברכה, אבל אם רק נח זמן מה, יאמרוהו בבוקר בלי חתימה (משנ"ב ס"ק כ"ו).

האם להסמיכה לברכה אחרת

לכתחילה יסמך תפילת הדרך לברכה אחרת (שו"ע סי' כגון שיאכל או ישתה ויברך ברכה אחרונה, או יסמך לברכת אשר יצר (משנ"ב ס"ק כ"ח), או עכ"פ לברכת הריח ויריח מעט (הגה' חת"ס שם). או יסמך אותה לברכה ראשונה שאין אחריה ברכה אחרונה, כגון סוכריה שאין בה כזית, ולאחר "טעימה" כלשהיא, יוצאו מפיו, ויאמר תפילת הדרך. ועכ"פ אם לא יכול להסמיכה, לא יתאחר מלאמרה (משנ"ב שם).

אמירתה בלשון רבים

יאמרנה בלשון רבים, גם אם הוא נוסע לבד, מכיון שזהו תפילה הקבועה בל רבים. ושמעתי הטעם משום שיתפלל על שאר הנוסעים, כדי שאפילו אם אין לו זכות בעצמו להינצל, בכל זאת יהא לו זכות ביחד עם אחרים. ואם מוסיף איהו תפילה לעצמו, אין צורך לאומרה בלשון רבים (שו"ע סי' ד ומשנ"ב שם).

רמקול

כשנוסעים בדרך באוטובוס ואומרים תפילת הדרך ברמקול, יש להזהר להוציא המילים בשפתיו, ולא לצאת ע"י שמיעה, מכיון שאינו שומע קול המברך אלא גלי הרמקול.

נוסע מתחת לים

מי שנוסע בתעלה מתחת הים וכעין שיש ממדינת אנגליה למדינת צרפת, אין זה נחשב כיורדי הים ולא מברך ברכת "הגומל" (שו"ת "שבט הלוי").

הלכות המצוות

לקחת התפילין עמו בנסיעה

שאלה: הנוסע מחוץ לעיר, ואפילו דעתו לחזור מיד צריך לקחת עמו התפילין (משנ"ב סי' ק"י ס"ק כ'), האם גם בזמננו כשנוסע מבני

ברך לירושלים וכד' צריך לקחת עמו התפילין?

תשובה: יסוד הטעם הוא דשמא ישאר שם, ולא מצוי לו תפילין שם, ויתבטל מהנחת תפילין, אולם היום שגם שם בירושלים וכד' מצוי תפילין, לא חייב לקחת עמו, אבל אם נוסע למקום שאין שם תפילין כשרות לכתחילה יש לקחת עמו התפילין (הגר"נ קרליץ שליט"א). ומ"מ יזהר שהקשר של ראש יהיה במקומו, וכמבואר במשנ"ב (שם), ובפרט כשנוסע לטיול ויש חשש שמא ישכחם באיזה מקום, או יוזקו מגשם או משמש, דא"צ לקחת עמו התפילין לטיול. אמנם מובא בשם החזו"א ובעל "קהילות יעקב" זצ"ל שהקפידו לקחת עמם את התפילין, אפילו לנסיעה של מספר שעות ("ארחות רבינו" ח"א עמ' רל"ז).

"והדרת פני זקן"

שאלה: כאשר אין מקום ישיבה פנוי באוטובוס, האם חייב למסור מקומו לת"ח או זקן שנכנס, ועי"ז יצטרך לעמוד כל הדרך? **תשובה:** אפילו שילם עבור המקום, אין זה פוטרו מחיוב כיבוד ת"ח או זקן, וחייב לעמוד לפניו, ורק אם הוא מוחל לו יכול לשבת, דת"ח שמחל על כבודו – מחול (הגר"נ קרליץ שליט"א).

בדיקת הכלי לנטילת ידיים

מצוי מאוד בכלי לנטילת ידיים של מתכת שבמקום חיבור הבית יד לכלי נעשה נקב קטן במשך הזמן מחמת ריבוי שימוש (ומצוי במקומות ציבוריים), והגם שנראה לעיניים שהבית יד מחובר לכלי, אבל לפי האמת לפעמים נתרפה מעט, ונעשה נקב כל שהוא שנוסף דרך שם טיפה אחר טיפה, והכלי פסול (נ"י משנ"ב סי' קנ"ט ס"ק ז', בשם הב"ח, וא"ר) ועי"ז יש נטילת ידיים שלא כהלכה וברכה לבטלה, ולכן יש לבדוק הכלי לפני הנטילה שאין נזילת מים כלל.

עלה לגג או לחצרו באמצע האוכל

השותה או אוכל בביתו, משקין או אוכלין שאינן טעונין ברכה אחרונה במקומה (כגון שברכתו "בורא נפשות"), ובאמצע עלה לגג כדי להתאוורר – מכיוון שאין הוא תחת קורת גג אחת נחשב הדבר כאילו יצא לחצר, ולכן אם רוצה להמשיך באכילה או בשתייה הדעת נוטה לחייב לחזור ולברך ברכה ראשונה (בעל "שבט הלוי" שליט"א והגר"נ קרליץ שליט"א). אולם אם נשאר אחד במקומו שעדיין אוכל שם, לא נתבטל קביעות הראשון (שו"ע סי' קע"ח סעיף ב').

מסלול הליכה

העושים טיולים בהליכה ברגל יותר משיעור פרסה (4,700 מטר לחזו"א, ו-3,850 מטר להגר"ח נאה, עי' "שיעורין של תורה" סי' ל"ג), חייבים בתפילת הדרך מיד כשיוצאים שבעים אמה ממקום הישוב.

תפילה במנין לפני עלות השחר או אח"כ ביחידות

שאלה: הנמצא במקום שיש רק מנין שחרית לפני עלות השחר, האם עדיף להתפלל במנין או להתפלל ביחידות אחר הנץ החמה? **תשובה:** יש סוברים שמוטב להתפלל במנין, ואף קודם נץ החמה (בספר "לשכנו תדרשו" ה' תפילה ח"א שכן דעת ה"חזון איש").

ויש סוברים שמוטב להתפלל ביחידות ולא קודם נץ החמה ("לקט הקמח" (החדש) בשם שו"ת "שאלות שמואל", והוסיף דמ"מ בדרך מקרה עדיף תפילה בציבור, ומ"מ אם אומרים חזרת הש"ץ לאחר נץ החמה יכוון להתפלל שמו"ע יחד עם חזרת הש"ץ, ועי' בספר "לשכנו תדרשו" שם בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל דעדיף תפילה בנץ ביחידות ולא קודם במנין).

ואם רגיל להתפלל כל יום עם הנץ החמה, אם אין לו מנין בנץ החמה יכול להתפלל ביחידות ("ביאור הלכה" סי' נ"ח). ואף שלא יכול לשמוע לאחר מכן קדיש, קדושה וברכו ("אבני ישפה" פרק ד' הערה 2 בשם הגר"נ קרליץ שליט"א).

כשנוסעים לנופש ונמצאים באיזה מקום, יש לשאול ולבדוק האם אפשר לסמוך על עירוב המקום כדי לטלטל שם, נביא כמה הארות והערות כדי לבדוק את העירוב.

צורת הפתח

אנו נוהגים להתיר טלטול בשבת ע"י צורת הפתח (ולא מדין לחי וקורה, וכמבואר ברמ"א סי' שפ"ג כ"ו), ולכן אין צריך שהקנה העליון או

ודנו האחרונים האם גם בצורת הפתח מהני רק אם חשבו עליו מבעוד יום או לא. עיי' **"בביאור הלכה"** (סי' שס"ג י"א ד"ה אבל) בשם **הפמ"ג** שמתפק בזה. ועיי' **משנ"ב** (שם סי' ק"יג) שנקט בפשיטות שמהני רק אם סמכו עליו מערב שבת, ועיי' **"חזון איש"** (סי' ע"ז סי' א', וסי' ע"ז סי' כ"ה) שלא צריך שיסמכו עליו מערב שבת.

צורת הפתח העוברת ע"ג גינה או בית

◀ כתב בשו"ת **"האלף לך שלמה"** (אור"ח סי' קנ"ו) צורת הפתח עוברת לפעמים מעל גינה זרועה (שא"י ללכת בה) אפילו אין בה בית סאתיים מבטלת צורת הפתח, וכן אם בית מפסיק באמצע צורת הפתח, אינו פתח, שאין אנשים עושים פתח כזה שהרי אם יש בית סאתיים הוא מבטל אף את המחיצות המקיפות אותו, שאין זה נחשב מוקף לדירה, וא"כ גינה שהיא גרועה מבית, הפתח בטל, וכל דבר מבטלו הן בית והן גינה, וכעין המבואר בגמרא (עירובין ו'). בקרן זוית לא עושים פתח, עיי' שם. הרי דין פתח תלי כפי שעושים בו אנשים וכן עושים פתח בגינה או בית, עכ"ל.

צורת הפתח על הר, בקעה או קוצים

◀ וכתוב בספר **"עירוב כהלכתו"** (ביאורים וענינים פ"ד אות ה') לפי הנ"ל שפתח תלוי לפי מה שהדרך לעשות, אם בתוך צורת הפתח יש הר או בקעה (מצוי בעירוב עיר או שכונה) אפילו קשה ללכת על סלעים או בבקעה, עכ"פ זה אפשרי ולכן אין צורת הפתח בטלה, אבל גינה שיש בה זרעים ומקפידים שלא ילכו בה מבטלת את הפתח, וכן כשיש קוצים וגרוטאות של ברזל וכדומה, שא"י להלך במקום זה אפילו עיי' הדחק, הרי זה מבטל צורת הפתח, עיי' שם.

כשיש דלת בלי צורת הפתח

◀ היו ערים גדולות שרצו לעשות תיקון עירובין ומושלי המדינות לא הניחו לעשות צורת הפתח במקום מעבר הרבים והסכימו רק לעשות דלתות הנשארות פתוחות, ודנו הפוסקים אם דלת בלי צורת הפתח נחשב למחיצה או לא (בזמן שהדלת סגורה פשוט שהיא מחיצה, וכל הנדון הוא רק בשעה שהיא פתוחה).

יש סוברים כיון שיש דלת אפילו עכשיו שהיא פתוחה ואין כאן צורת הפתח, היא משמשת כמחיצה (שו"ת **"תשובה מאהבה"** ח"ב סי' רמ"ב, שו"ת **"אבני נזר"** תשי"ר, שו"ת **"שבט הלוי"** ח"ד תשי"א בשם **"פנים מאירות"**), וכן כתב בשו"ת **"חתם סופר"** (אור"ח תשי"ח) שיש מקום להתיר קצת.

ויש סוברים שדלת פתוחה בלי צורת הפתח אינה נחשבת למחיצה (**"חזון איש"** סי' ע"ח סי' א' וסי' ד', והוכיח כן **מרש"י**, עירובין ח'. ד"ה ואי אמרת).

שאלות בעניני עירובין שהשיב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א

◀ **שאלה:** איתא בשו"ע (סי' שס"ד ב') רש"י ע"פ ר' עצמה אינה ניתרת אלא בדלתות והוא שנעלות בלילה, וי"א אע"פ שאין נעלות אבל צריך שיהיו ראיות להינעל.

מה הדין אם מניח בצד גדרות של משטרה וקושרם בשרשרת לקיר, והם ראויים להעמידם גם באמצע הכביש (רק לא עושה כן בגלל אמבולנס וכד') האם זה נחשב לדלתות?
תשובה: מסתבר שזה נחשב לדלתות.

◀ **שאלה:** ולפ"ז אם יעשו כן ברחובות העיר מסביב לבני ברק, לפי ה"ש אומרים "הנ"ל אפשר להפוך את העיר לרש"י"?
תשובה: נכון (אמנם להלכה קי"ל שצריך שיהיו נעולות בלילה).

הלכתא דמשיחא

י' ברכות בביאת משיח צדקנו

◀ **שאלה:** כשיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו, האם יצטרכו לברך **ברכה ואיזה?**

תשובה: י"א שיברך ד' ברכות: "שחלק מחכמתו ליראיו", "שחלק מכונו ליראיו", "שהחיינו", "החכם הרזים" (לפי שיהיו שם הרבה יותר מששים ריבוא ישראל), (הגר"י שמואל הומינר זצ"ל, הובא ב"מנחת שלמה" סוף חלק א').

ויש אומרים שיברכו גם "הטוב והמטיב", "מחיה המתים", "גואל ישראל", "שעשה לנו נס", ו"משנה הבריות" (לפי שיתאספו שם כל המשונים). והחולים שיתרפאו יברכו גם "הגומל", ס"ה י' ברכות. ויתכן שהעיוורים שיתרפאו יברכו גם "פוקח עיוורים" (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

ברכה על תספורת או על שינה קודם שנכנס למקדש

◀ **שאלה:** כהן שמסתפר קודם שנכנס למקדש כדי שלא יכנס "פרוע ראש", האם צריך לברך איזו ברכה (כמו במי שטובל לפני שנכנס למקדש שצריך לברך "על הטבילה")?
תשובה: יתכן שצריך לברך על זה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

◀ **שאלה:** ומה הדין בכהן ששתה יין, והולך לישון כדי שלא יכנס שתוי למקדש, אם לצריך לברך?
תשובה: אין מברכים על השינה (הגר"ח קניבסקי שליט"א).

הלחיים יהיו ברוחב טפח כמו קורה אלא כלשהו ג"כ נחשב לפתח. ויש להזהר בכל מקום שנוסף לנופש יבדוק שצורת הפתח היא כתיקונה.

מיקום הקנים והחבל

◀ שני הקנים שבצד אינם חייבים לנגוע במשקוף למעלה, העיקר הוא שיש ב' קנים בכל צד, הגבוהים לפחות עשרה טפחים (**שו"ע** סי' שס"ב י"א), ויש משקוף אפילו גבוה מאוד שעובר עליהם, רק צריך לדייק שיעבור ממש מעליהם ולא בצדדים דאם היה רחוק כל שהוא פסול (עיי' גמ' עירובין י"א, **שו"ע** שם, **משנ"ב** סי' ס"ג).

האם צריך למדוד במכשיר שהחוט מכווון

◀ לכתחילה, אם אפשר, יש לקבוע צורת הפתח עיי' מכשיר שבדוק שהחוט המשמש לצורת הפתח מכווון ממש מעליהם, ומי"מ אפשר להקל שאם זה נראה לעין שהוא מעליהם נחשב ג"כ לצורת המחיצה, שכן אנשים בונים מחיצות, וזה עיקר צורת הפתח (שו"ת **"אבני ישפה"** ח"ב סי' מ"ג ענף י' בשם הגר"י **"אלישיב זצ"ל"**).

הפסק בין החוט לקנים

◀ כתב ה"ט"ז (סי' שס"ג סי' י"ט) כיון שאפשר שיהא מרחק בין הקנה למשקוף (וכנ"ל), מי"מ יש להזהר שלא יבלוט גג הבית ויפסיק בין החבל העליון לקנים שמתחת, שאין זה כשר לצורת הפתח (ובפרט לפי **הגר"ע**, **שו"ע** סי' שס"ב י"א בשם **הרא"ם** שהטעם שאין צריך שהקנים יגעו בחבל משום גוד אסיק וכמבואר **במשנ"ב** שם סי' ס"ג סי' ט"ב ו**שעה"צ** סי' מ"ח, ואם יש גג מפסיק לא שייך גוד אסיק).

◀ וכתב ה"חזון אי"ש" (סי' ע"א סי' י"ג) שאם מפסיק בין החבל לקנים דבר שאינו קבוע לא נקרא הפסק וכשר, עיי' שם. ולפ"ז דנים הפוסקים באופן שעלים וענפים מפסיקים בין הקנים לחבל שעל גבם, אם אינם קבועים אינם מבטלים את צורת הפתח אבל אם גדלו שם ענפים חזקים ועתידיים להישאר שם בקביעות, לכאורה הוה הפסק ומבטל את צורת הפתח (עיי' **"משיב שלום"** סי' ר"ג).

האם אפשר שקנה אחד גבוה וקנה שני נמוך

◀ אפילו קנה אחד גבוה וקנה שני נמוך, ושניהם מכווונים מתחת החבל, אין זה נחשב כמו "פתח שמאי" שפסול לצורת הפתח (כמבואר בגמ' עירובין י"א), דכיון שטעם שמהני משום 'גוד אסיק' מהקנים עד החבל, נמצא דהן הקנה הנמוך והן הקנה הגבוה שניהם מגיעים (דינית) עד החבל, ורואים אותם כגבוהים בשווין (**משנ"ב** סי' שס"ב סי' ס"ג **הגה"ת רעק"א** על ה"ש"ע שם).

האם הקנה או החבל של צורת הפתח יכולים לעמוד אלכסון

◀ באופן שהקנה שבצד עומד באלכסון אע"פ שהוא מתחת לחבל יש סוברים שצריך שיהיה דוקא שהקנה העליון נוגע בו, ורק בזה נחשב לצורת הפתח במזוזות ובמשקוף (**"חזון איש"** סי' ע"א סי' י"א). והטעם שאפשר שלא מצינו גוד אסיק באלכסון, וא"כ אין זה מגיע לקנה למעלה (שו"ת **"אבני ישפה"** ח"ב סי' מ"ב אות א').

ויש סוברים שדוקא בחוט העליון יש קפידא שלא יהיה באלכסון הרבה כי אין דרך לעשות כן לצורת הפתח, אבל במזוזות כשר אפילו הם באלכסון (**הגר"י** **"אלישיב זצ"ל"**), והיינו שמסוף הקנה אע"פ שהוא עקום, אומרים גוד אסיק ישיר למעלה והוא מתחת לקנה (ולא אמרין גוד אסיק באלכסון לכיוון הקנה, שו"ת **"אבני ישפה"** שם). וכן מדייקים מדברי **המשנ"ב** שסבר שכאשר הקנה עקום אע"פ שלא מגיע לקנה העליון כשר (ספר **"תפארת יעקב"** סי' כ"ב סי' כ"ו, מדייק מדברי **שעה"צ** סי' שס"ג סי' י"א).

ויש סוברים שאפילו הקנה העליון נוגע במזוזות, הקנים חייבים להיות זקופים וישרים (הגה"ת **"הכמת שלמה"** **למהרש"ק** שם, וספר **"יצירת השבת"** סי' י"ד עמ' ר', בשם **זקני הדיינים בבריסק** עפ"י הוראת הגר"י **שמחה זעליג זצ"ל**, ועסקו בזה שנתיים עד שכולם עמדו ישר כקו המשקולות עיי' שם).

כתב **המשנ"ב** (סי' שס"ב סי' ס') אפילו אחד גבוה מחברו הרבה והקנה העליון מונח בשיפוע כשר. ועיי' **שעה"צ** (סי' מ"ו) שכ"כ **הפמ"ג** ובחידושי **רבי עקיבא איגר** מסתפק אם מונח הרבה בשיפוע.

צורת הפתח רחוק מהכותל

◀ בגמרא (עירובין י"ד:) מבואר לגבי לחי שהעמידו רחוק ג' טפחים מהכותל פסול, וחלקו האחרונים האם לגבי צורת הפתח נאמר דין זה שצריך להיות סמוך לכותל או לא.

יש סוברים כיון שהוא כמחיצה יכול להיות רחוק ג' טפחים מפתח המבוי (**שעה"צ** סי' שס"ג סי' ט"ו, שכן סברו הרבה פוסקים), ויש הרבה הסוברים להחמיר שאין חילוק בין לחי לצורת הפתח (**"תבואת שור"** ועוד, עיי' **שעה"צ** שם סי' ט"ז), ולמעשה בשעת הדחק יש לסמוך להקל (**משנ"ב** סי' שס"ג סי' כ"ג).

האם חוטי חשמל ראויים לצורת הפתח

◀ בגמרא (עירובין ט"ו:) מבואר שאפילו שקי"ל כאבוי דלחי העומד מאליו, דהיינו שלא העמידוהו שם לשם תיקון המבוי ולשם היתר טלטול הוי כשר ללחי, מי"מ אם מבעוד יום היו מחיצות אחרות למבוי ונפלו באמצע השבת, ורוצה עתה לסמוך על לחי זה שעמד מאליו אינו מועיל כיון שלא סמך עליו מערב שבת (וכמבואר **בשו"ע** סי' שס"ג י"א).